

Rapport från arbetsgruppen om bibliotekariens framtida yrkeskompetens

Stockholm, juli 2011

Inledning.....	2
Aktuella politiska förändringar och beslut	4
Digitalisering.....	6
Läsning	9
Vetenskaplig kommunikation	11
Deltagarkultur.....	13
Pedagogik och handledning	15
Marknadsföring	17
Akademikerkompetens.....	19
Slutord	21
Bibliotekariens framtida kompetenser – sammanfattning.....	22
Litteraturförteckning	24

Inledning

Uppdraget

Biblioteken har traditionellt varit innehavare av informationskällorna i industrisamhället. Det förhållandet har förändrats i och med det digitala mediesamhällets framväxt. Information är idag för de flesta samhällsmedborgare lätt tillgängligt via Internet. Detta har bl. a. resulterat i att biblioteken i många fall arbetar på andra sätt än tidigare. Det har också lett till att biblioteken ibland har ifrågasatts. Om informationen redan finns tillgänglig för var och en, vad ska vi då med bibliotek och bibliotekarier till?

DIK ser ett behov att av lyfta fram den typ av kompetenser som är relevanta på biblioteksområdet nu och i framtiden. Vi är övertygade om att bibliotekarier har kunskaper som behövs och är till nytta för samhället, men också att ytterligare kompetenser behöver utvecklas.

Det uppdrag som arbetsgruppen har fått, går ut på att identifiera nyckelkompetenser för bibliotekarier med bakgrund i samhällsutvecklingen. Därför är varje avsnitt upplagt så att det tar sin början i samhällsutvecklingen, beskriver dess påverkan på biblioteken och sedan hur kompetensbehoven påverkas.

I uppdragets instruktioner ingick att de beskrivna kompetenserna bör vara giltiga för alla typer av bibliotek. Om vissa av dem är särskilt relevanta för arbete på endast vissa bibliotekstyper, anges det i rapporten.

Gruppen arbetade under perioden januari till juni 2011. Under den perioden träffades arbetsgruppen fysiskt fyra gånger. Däremellan skedde samarbete via en hemlig facebookgrupp och via google dokument.

I gruppen har ingått:

Cecilia Petersson, Uppsala universitetsbibliotek

Birgitta Rydell, kontaktperson, DIK:s kansli

Linnéa Sjögren, Chalmers universitetsbibliotek

Anders Söderbäck, Stockholms universitetsbibliotek

Anna-Stina Takala, Regionbibliotek Stockholm, DIK förbundsstyrelse

Anna Åkerberg, ILS, Malmö stadsbibliotek

Avgränsningar

Arbetsgruppen har valt att fokusera ett antal viktiga utvecklingsområden som gruppen tror har stor påverkan på den kompetens som kommer att behöva finnas på biblioteken i framtiden. Dessa områden har gruppen valt ut med bakgrund i litteraturstudier och samtal inom och utom gruppen. Områdena är digitalisering, läsandets förändrade villkor, utvecklingen av vetenskaplig kommunikation, deltagarkultur, pedagogisk verksamhet, marknadsföring samt betydelsen av den specifika akademiska kompetensen. Rapporten inleds med en beskrivning av det politiska nuläget.

Rapporten behandlar nyckelkompetenser som bör finnas i en biblioteksorganisation, inte kompetenser som bör besittas av varje individ. Av det skälet fokuserar också rapporten på bibliotekarier som arbetar på bibliotek och inte i andra typer av organisationer.

Rapporten är inte av vetenskaplig karaktär. Den bygger på studier av aktuell litteratur (i vid mening) och på samtal med människor som har åsikter och tankar kring utvecklingen. Litteraturen och de personer som gruppen samtalat med redovisas i litteraturlistan. Rapporten gör inte heller anspråk på att vara heltäckande avseende framtida kompetenskrav, utan vill snarare peka på ett antal viktiga tendenser.

I uppdraget ingick att kartlägga var fortbildning och utbildning i dessa kompetenser erbjuds. Detta uppdrag har dock inte uppfyllts i och med att gruppens medlemmar under arbetets gång insåg att kompetensutveckling är något som bör ske kontinuerligt under hela bibliotekariens arbetsliv integrerat i arbetet, men förstås också i form av arrangerade kurser och utbildningar. Gruppen valde att avgränsa uppdraget till att utesluta en kartläggning av dagens utbildningsanordnare. Gruppen har dock vid några tillfällen träffat företrädare för utbildningsanordnarna och haft samtal med dem.

Aktuella politiska förändringar och beslut

Biblioteken är en av våra mest uppskattade samhällsinstitutioner. 91 procent av svenskarna ansåg enligt SOM-undersökningen 2000 att bibliotek är viktiga för att samhället ska fungera. Biblioteken har de senaste åren varit i fokus genom en ökad opinionsbildning om bibliotekens viktiga uppgift i kunskapssamhället samt genom flera viktiga politiska initiativ och beslut.

Folk- och vetenskapliga bibliotek växte och expanderade framförallt under senare delen av 1900-talet. Folkbiblioteken har traditionellt varit en helt kommunal angelägenhet. Den statliga styrningen har begränsats till mindre statsbidrag och stöd till spridning av litteratur. De vetenskapliga biblioteken har haft ett nav i Kungliga biblioteket som framförallt har drivit fram utvecklat en gemensam katalog.

Bibliotekslagen kom 1996 och stadgade för första gången rätten till tillgång till bibliotek och avgiftsfria boklån. Lagen säger att varje kommun ska ha ett folkbibliotek. Detta ganska tandlösa krav visade sig inte kunna hindra rätt omfattande biblioteksnedläggningar under de åren som följde.

Sedan 2005 ska alla kommuner anta en biblioteksplan. Men lagens ramar är vida och många kommuner står utan biblioteksplan, även om alltför många kommuner tar fram sådana.

Tillsammans med bland andra Svensk Biblioteksförning började DIK 2007 driva kravet på en nationell bibliotekspolitik. Bakgrunden till kampanjen var att skapa bättre förutsättningar för kunskapssamhällets utveckling och därmed för tillväxt, välfärd och välstånd men också om att stärka värnet för demokrati, informations- och yttrandefriheten. Ett av kraven var att inrätta ett nationellt biblioteksorgan.

Den omfattande kulturutredningen som tillsattes ungefär samtidigt hade inte biblioteksfrågorna i sina direktiv, men i slutbetänkandet hade DIK:s och andras arbete satt sina tydliga spår. Där föreslogs att Kungliga biblioteket skulle ges ett utökat uppdrag för de nationella biblioteksfrågorna, genom att samordna vissa frågor vid läns- och folkbiblioteken och att ta hand om biblioteksstatistiken.

Detta ledde till att Kungliga biblioteket från 2011 har ett nationellt uppdrag som innebär ”ett samordnings- och utvecklingsansvar för hela bibliotekssektorn. Uppdraget innebär bland annat att utöva nationell överblick, att främja samordning, att fördela bidrag och att samla in statistik”. Det är alltså tämligen uddlösa uppgifter, som i bästa fall kan ses som ett steg på vägen mot en tydligare och välbehövlig samordning.

Regionaliseringen av kulturpolitiken påverkar också biblioteken. De statliga pengarna till läns- och regionbiblioteken fördelas till regionerna enligt den nya kultursamverkansmodellen. Det innebär att dessa bibliotek blir en del i det regionala sammanhanget. De statliga pengarna för Informations- och lånecentralerna överförs dock till KB. Frågan är hur det kommer att påverka möjligheterna för att KB:s samordningsuppdrag kan ge ökad kraft för biblioteksfrågorna.

En annat viktigt beslut för biblioteksområdet är den nya skollagen som från och med halvårsskiftet 2011 ställer betydligt högre krav än tidigare på skolor och kommuner att ge elever tillgång till skolbibliotek. Effekten av detta beslut är svårt att förutse. Bra skolbibliotek har en avgörande betydelse för elevers möjlighet att utveckla sin läsförmåga och att få digital kompetens. Nu hänger det på att Skolinspektionen och Skolverket använder en definition av

skolbibliotek som lyfter fram skolbiblioteket som en funktion där den kompetens som bibliotekarier har är en grund för arbetet.

En tredje viktig fråga är bibliotekslagens utveckling. En översyn av lagen lämnades till Kulturdepartementet i början av 2011. Förslaget innebar bland annat en modernisering av lagen så att den till exempel skulle bli teknikneutral och kunna omfatta även digitala medier. Förslaget har ännu inte, april 2011, skickats ut på remiss.

I mars 2011 tillsattes en litteraturutredning – Litteraturens ställning. Den ska komma med förslag till hur läsandet kan öka, hur utbudet av kvalitetslitteratur kan öka och vilka insatser som bör göras för att möta teknikutvecklingen. Biblioteken kommer också att beröras av utredningen eftersom kommittén ska analysera bibliotekens roll för att främja läsning och för spridning av kvalitetslitteratur i ett föränderligt medielandskap.

I februari gav regeringen Riksarkivet i uppdrag att inrätta ett samordningssekretariat för digitalisering, digitalt bevarande och digital förmedling av kulturarvet. Uppgiften är bland annat att stå för kompetensuppbyggnad och kunskapsinhämtning inom området. Bibliotek, arkiv och museer är alla del av en snabb digital utveckling som ger ökade möjligheter för medborgarna ta del av information och tjänster. På de vetenskapliga biblioteken har man för längesedan passerat gränsen då inköp av digitala medier är större än de fysiska.

Genom sociala medier kan biblioteken bli, inte bara fysiska, utan också digitala mötesplatser. Både stat, regioner och kommuner måste välkomna dessa möjligheter och satsa resurser på att verksamheterna kan utvecklas också digitalt, annars riskerar de att förlora legitimitet. Samtidigt finns det en digital klyfta. 1,5 miljoner svenskar använder aldrig eller sällan internet eller samhällets digitala tjänster. Bibliotekens, och andra minnesinstitutioners insatser, är avgörande för att öka den digitala delaktigheten.

Ett omfattande utvecklingsarbete sker både inom myndigheter och kulturinstitutioner. Regeringen håller också på att arbeta fram en digital agenda för Sverige. Vilken betydelse som denna får och vilken roll arkiv, bibliotek och museer får i agendans innehåll är dock fortfarande mycket oklart.

Digitalisering

När man i bibliotekssammanhang talar om digitalisering går tankarna gärna till överföring av fysiska böcker till digital form. Detta är dock bara en del av den förändring som ryms inom begreppet. Digitalisering, enligt wikipedia att konvertera ”diverse forms of information such as text, sound, image or voice [...] into a single binary code” är egentligen inte någon ny trend. I bibliotekssammanhang har diskussioner om digitaliserade bibliotek förekommit sedan mitten av 1900-talet, och den infrastruktur vi idag har för att hantera bibliotekens informationsresurser är i mångt och mycket konsekvensen av det MARC-format som under 1960-talet togs fram för att digitalt kommunicera i bibliotekens kortkataloger. Även digitalisering av text, ljud och bild har en lång historia som innefattar både produktion, distribution, konsumtion och kommunikation.

Utsagan att ”allt som kan digitaliseras kommer att digitaliseras” är svår eller omöjlig att hitta en ursprunglig källa till, men verkar ha förekommit i olika sammanhang sedan mitten av 90-talet. Utsagan förefaller sann, men bör inte förväxlas med utsagan att ”allt kommer att digitaliseras”. Digitalisering pågår samtidigt som den analoga världen finns kvar. Digitalisering handlar inte om att flytta befintlig verksamhet in i en digital domän. Frågan är snarare hur en pågående digitalisering omdefinierar verksamheter och skapar nya sammanhang även i den analoga världen. Biblioteken påverkas ofrånkomligen av denna pågående digitalisering, och att hantera detta ställer krav på kunskap och kompetens både kring det digitala och det analoga.

Samhälle

På samhällsnivå innebär digitalisering ökad tillgång och tillgänglighet till information, men också ökade möjligheter till övervakning och kontroll. Digitalisering gör det möjligt att snabbt och enkelt kommunicera information, men när allt mer kunskap och information digitaliseras ställs också frågor om hur denna tillgång ska regleras. Internet har, menar flera debattörer, en decentraliserad infrastruktur som motstår varje form av censur. Andra talar om en inneboende tendens till monopol, och en pågående kamp bland företag och andra aktörer att skaffa kontroll över så många datamängder som möjligt. Sådan kontroll utövas inte nödvändigtvis genom att låsa in datamängder, utan genom att skaffa sig kontroll över hur data flödar och aggregeras. Sådan kontroll är i sig varken positiv eller negativ, men kontrollen av aggregeringsmedlen är en i högsta grad aktuell politisk fråga.

Digitaliseringen ger också upphov till ett upplevt överflöd, där enormt stora informationsmängder finns inom omedelbart räckhåll. Människan har åtminstone sedan Platon beklagat sig över svårigheten att hantera informationsöverflöd, men digitaliseringen gör detta överflöd till ett normaltillstånd. Kanske bör man prata om ett underskott av struktur snarare än ett överskott på information? Det strukturerande av informationsmängder som biblioteken gärna betraktar som sin kärnverksamhet bedrivs på många platser utanför biblioteken. Referenshanteringsprogram, rss-läsare, mp3-spelare m.m. – allt bygger på hantering av metadata. Den som under 2010 gick in på webbsidan <http://openlibrary.org> möttes av slogan ”Ever wanted to play librarian? It’s OK. We all do.” I takt med att teknik blir alltmer tillgänglig blir också bibliotekens professionella verktyg tillgängliga. Stockholms universitetsbibliotek köpte en digitaliseringsrobot för närmare en miljon, men med lite händighet är det möjligt att bygga sin egen digitaliseringsutrustning för några tusenlappar eller köpa enklare utrustning för att digitalisera sin egen boksamling.

Bibliotek

Enligt den officiella biblioteksstatistiken publicerad av Kulturrådet lade svenska universitets- och högskolebibliotek under 2009 i genomsnitt ca 75 procent av sin budget för förvärv på elektroniska medier. Biblioteksstatistiken säger också att 2008 var det år som antalet nedladdade e-böcker var större än antalet fysiska utlån vid biblioteken. Det är svårt att jämföra fysiska lån med nedladdade e-böcker, men både forskningsbibliotekens förvärvsbudgetar och mängden utlånade e-böcker ger vid handen att elektroniska medier redan idag har stor betydelse för biblioteken. Vid många bibliotek pågår arbete med att anpassa biblioteksorganisationen till arbete med i första hand elektroniskt material.

För universitetsbiblioteken är också arbetet med hur lärosätets forskare publicerar sig central. Stockholms Stadsbiblioteks samarbete med bokförlaget Vertigo kan också ses som en indikation på att frågor kring elektronisk publicering är aktuella även på folkbiblioteken. Digitalisering av de egna samlingarna har ännu inte tagit fart vid de svenska biblioteken, men många påbörjar nu seriösa digitaliseringssatsningar. Bibliotek som jobbar med digitalisering av de fysiska samlingarna kommer att ställas inför många komplicerade juridiska frågor. Det amerikanska digitaliseringskonsortiet Hathi Trust har digitaliserat närmare nio miljoner titlar. Google Books meddelade i oktober 2010 att man digitaliserat 15 miljoner böcker. Vad man än tycker om Google är det svårt att beskriva verksamheten som något annat än ett monopol, och de bibliotek som inlett samarbete med Google har ställts inför svåra frågor kring avtal och licenser som reglerar vad de får göra med de digitala filer som tillhandahålls av Google.

Kompetens

Oavsett om biblioteken arbetar med digitalisering av sina egna samlingar, upphandlar digitalt material, aggregerar material som digitaliserats av andra, eller fortsätter jobba med de ”traditionella” fysiska samlingarna är det ofrånkomligt att biblioteket påverkas av digitaliseringen av infrastrukturen. Detta kommer att ställa krav på både teknisk och juridisk kompetens, då både system och avtal kommer att höra till bibliotekens kärnverksamhet. Bibliotek kommer, om de över huvud taget ska kunna arbeta med informationsförsörjning, inte att kunna betrakta IT som en stödverksamhet till bibliotekets ”egentliga” verksamhet. Större bibliotek kommer att behöva professionell systemutveckling som oftast inte hämtas från bibliotekarieprofessionen. Mindre bibliotek som inte har möjlighet att anställa dedikerade systemutvecklare kommer ändå att behöva kompetens kring dessa frågor. Detta är inget man kan köpa sig fri ifrån genom att outsourca teknisk verksamhet till externa leverantörer – även om systemutveckling outsourcas krävs kompetens hos bibliotekspersonalen att förstå och delta i tekniska utvecklingsprojekt. Likaså kommer frågor kring avtal och licenser att spela stor roll för biblioteken. Det förefaller orimligt att byta ut bibliotekarier mot jurister, men bibliotekarier kommer behöva tillräcklig kompetens för att kunna prata med jurister och för att kunna hantera förhandling med flera olika medieleverantörer.

En annan kompetens som kommer krävas av bibliotekarier i den sammankopplade, digitaliserade världen kan kallas systemförståelse. Systemförståelse innebär kunskapen om hur olika delar av en dynamisk helhet samverkar och påverkar varandra. Utan sådan kompetens kommer framtidens (egentligen även dagens) biblioteksverksamhet att framstå som alltför komplex och ohanterlig.

Digitalisering kommer också att påverka även den kompetens som idag finns (och diskuteras) på bibliotek. Katalogiseringskompetens som den sett ut hittills kommer att få mindre betydelse, medan metadatahantering i vidare mening blir central. Här krävs en förståelse för

hur metadata kan användas och bearbetas i olika system, snarare än kunskap om hur man producerar formellt korrekta katalogposter.

Teknisk och juridisk kompetens tillsammans med en grundläggande systemförståelse kommer att krävas för att ge bibliotekarier modet att ompröva verksamheter och testa nya lösningar, självförtroendet att hålla fast vid bibliotekets uppdrag, och ödmjukheten i att ta in kunskap från andra domäner och professioner.

Läsning

Samhälle

Genom den starka tekniska utvecklingen på medieområdet de senaste decennierna har synen på bland annat textbegreppet förändrats. I ett vidgat textbegrepp inräknas bland annat bildmedier, ljud, film och spel. Alla dessa medieformer är idag en del av både barns och vuxnas vardag. Därför har många hävdat vikten av att se läsning som någonting bredare än att koda text som är tryckt på papper. I bland annat Skolverkets kursplaner talas om en ny typ av läskunnighet där förmågan att tolka, kritiskt granska och analysera texter behöver omfatta många olika slag av medier, därför att det är en del av den verklighet som unga möter idag.

Man talar också om litteracitet, ett begrepp som innefattar inte bara läs- och skrivkunnigheten, utan även sätter dessa kunskaper i de sammanhang där de ska utövas, sammanhang som ställer olika krav på individen.

Studier visar att ungdomar idag läser sämre än de som var unga för flera år sedan. Det är läsning av längre sammanhängande texter på papper som har testats. Studierna (ffa PIRLS-studierna) visar att det i huvudsak är andelen mycket goda läsare som har minskat över tid. Det som skapar skillnader mellan barn vad gäller läsförmåga är framförallt kön (flickor har ett större läsintresse), social bakgrund och mångspråkig bakgrund. Att komma från ett hem där det finns en lästradition ger en mycket stor fördel vad gäller barns läsförmåga.

Det finns också andra studier som visar att 25 procent av de vuxna i Sverige inte läser på den nivå som förväntas när man lämnar grundskolan.

Bibliotek

Rapporten *Barn berättar* (2011), som är skriven av Åse Hedemark och utgiven av Svensk biblioteksförning, undersöker hur bibliotekens läsfrämjande åtgärder påverkar barns intresse för och uppskattning av läsning och böcker. I rapporten konstateras att forskningen på området är sparsam. Studien visar att det är svårt att entydigt peka på att just bibliotekens insatser har givit effekt. Men det framgår att läspedagogiskt arbete ändå har betydelse. Barnen i undersökningen uppskattar bibliotekens insatser och det är till biblioteken som de flesta av dem vänder sig för att hitta sin läsning.

Rapporten är dock delvis kritisk till hur bibliotekens läsfrämjande arbete bedrivs idag. Biblioteken stödjer i hög grad läsandet av de traditionella linjärt berättade pappersböckerna. Andra typer av texter som barn tar del av, t ex på nätet, har låg status i bibliotekariernas ögon. Barnen själva tycker att biblioteket borde erbjuda ett vidare spektrum av aktiviteter. Hur ser det läsfrämjande arbete ut som utgår från det vidgade textbegreppet?

I Bibliotekslagen står att biblioteken ska prioritera vissa målgrupper, några av dessa är barn och personer med mångspråkig bakgrund. Det är därför särskilt problematiskt att just dessa grupper halkar efter vad gäller läsande. Även personer med funktionshinder är prioriterade. Hur gynnas dessa av biblioteken i praktiken och vilken kunskap finns om olika typer av funktionshinder?

Hur ser bibliotekens läsfrämjande arbete för vuxna ut? En av de verksamheter som har haft till syfte att nå ut till dem som verkligen behöver ta del av läsfrämjande, nämligen arbetsplatsbiblioteken, för sedan flera decennier en tynande tillvaro. En undersökning som gjordes av Regionbibliotek Stockholm 2010 visar att intresset på folkbiblioteken för att driva

den här typen av verksamhet är mycket lågt.

Det finns dock runtom i landet goda exempel på läsfrämjande arbete som det går att lära mer av.

Kompetens

I *Barn berättar* ger Åse Hedemark oss några ledtrådar kring hur bibliotekariers kompetens behöver utvecklas. Barnbibliotekarier av idag har ofta stor kunskap om barn- och ungdomslitteratur. Men kunskaperna om barns olika textvärldar är betydligt mindre. Bibliotekarierna använder sig inte själva av de medieformer som ofta ligger barnen närmast.

Bibliotekarien behöver utveckla kompetenser för att kunna stödja barnets läs- och skrivförmåga kopplat till olika typer av medieformer. Bibliotekarien bör kunna stödja läsutvecklingen oavsett vilken typ av läsning och sammanhang det handlar om, för nöje eller nytta. De redan etablerade metoderna behöver kompletteras med fler, bibliotekarien måste vidga sin metodologiska repertoar. Den mest väletablerade metoden bokprat räcker inte till. Detta är också en utveckling som många andra har pekat på måste ske, bland annat bibliotekarien och debattören Lina Z Ydrefelt, i en rad texter kring barnbiblioteksarbete.

Vidare behöver bibliotekarier vidareutveckla kompetensen att möta barn med mångspråkig bakgrund, då dessa ofta är i behov av mer stöd för att komma vidare i sin läsning, och dessutom utgör en prioriterad grupp. Kunskaperna i att möta vuxna och barn med olika typer av läshinder, läsmotstånd och funktionshinder behöver också utvecklas.

För att bibliotekariens kompetenser kring läsfrämjande ska få maximal utdelning bör bibliotekarien vara inriktad på att arbeta uppsökande i olika former.

Vetenskaplig kommunikation

Samhälle

Förutsättningarna för den vetenskapliga kommunikationen förändras på samma sätt som annan kommunikation i nätverkssamhället. Det finns idag så många olika skriftliga metoder att kommunicera på inom och utanför organisationen: e-post, SMS, webbsidor, online-handledning, chatt, PM, rapporter och dessutom bloggar och wikis. Det går snabbare och medför nya utmaningar vad gäller kommunikationen. Trots att formerna ser annorlunda ut är det fortfarande viktigt att kunna föra ut ett budskap, dela och fånga information som är relevant för bibliotek och avspeglar en professionell persona, och det på ett sätt och med ett språk som gör att även andra utanför den egna verksamheten förstår. Att kunna kommunicera väl med användare kommer att vara avgörande för yrkesverksamma inom informationsområdet. De måste driva och utveckla interaktiv kommunikation anpassad till användarens önskemål/behov och genom att hålla sig uppdaterad arbeta för att hålla användarnas intresse uppe.

Universitetsbiblioteken tillhandahåller tillgång till vetenskapliga publikationer av olika slag, men skulle kunna ge ännu mera stöd. Det finns ett allt större intresse och förväntan på att den forskning som produceras på universitet och högskolor ska bli mer åtkomlig för omvärlden. Det handlar inte bara om en önskan att den språkligt ska vara mer lättåtkomlig, utan också om marknadsföring och åtkomlighet i olika kanaler. Förväntningar på att forskare ska finnas på bloggar och andra sociala kanaler hörs också allt oftare.

Bibliotek

De många olika kommunikationssätten påverkar naturligtvis biblioteken, både folkbibliotek och universitetsbibliotek. Inom vetenskaplig kommunikation och publicering kommer alternativa upphovsrättsrörelser som bygger på creative commons, open access och öppen källkod troligtvis att skapa förutsättningar för en större spridning av vetenskapligt material producerat på universitet och högskolor. De traditionella publikationstyperna och distributionssätten för forskningspublicering dominerar fortfarande: kvalitetsgranskning sker på samma sätt som det brukar och universitetsbiblioteken har fortfarande höga kostnader för prenumerationer. Systemen för e-publicering är uppbyggda för att passa de traditionella publikationstyperna, men om förlagens situation förändras är det, i kombination med de tekniska förutsättningar som finns, möjligt att allt förändras snabbt. När/om forskare publicerar sig primärt i andra kanaler påverkas också bibliotekens sätt att undervisa, hur förvärven sker och hur katalogiseringen görs. Biblioteken behöver ha kunskap om teknikförändringen och ha förmågan att se att många andra faktorer kan komma att påverka.

Inom den vetenskapliga kommunikationen finns det åtminstone två, möjligen lite motstridiga, trender. Den ena hänger ihop med betoningen som kommer från universitetsledningarna på att forskningen ska kunna utvärderas, gärna kvantitativt via bibliometriska metoder. Det är något vi har sett i Sverige under senare år som sen längre tid finns internationellt. Det finns nog ingen anledning att tro att det kommer att ändras under de närmaste åren, men hur det genomförs kan påverkas. Kraven leder till ökade förväntningar på publicering och till en inriktning mot publicering i ett begränsat antal tidskrifter, framför allt riktade mot andra forskare.

Samtidigt finns en trend mot öppenhet och bred spridning av forskning, via open access, open data, utnyttjande av ett bredare spann av källor och kanaler, m.m. Detta är fortfarande något som är i en uppstartningsfas praktiskt, även om det redan finns mycket retorik kring det. Att

publicera open access är inte något som inte kan kombineras med trenden mot ökad utvärdering och fokus på tidskrifter med hög JIF (journal impact factor), men det kräver medvetet och långsiktigt arbete från inflytelserika forskare, redaktörer och förlag för att det verkligen ska ske en långsiktig förändring både i inställning och i forskarnas publiceringspraktiker. Här är också upphovsrätt/juridik en viktig aspekt, inte minst för parallellpublicering.

Parallellt med detta finns också förändringar i praktiker som rör annat än formell vetenskaplig publicering. Ett exempel är nya sökfunktioner som i vissa fall konkurrerar med äldre, kommersiella tjänster och i vissa fall erbjuder helt nya lösningar som underlättar informationssökning för forskare. Ett annat exempel är utnyttjandet av prenumerationstjänster, nyhetsbrev, e-postlistor och inte minst olika former av sociala medier, som bloggar och Twitter, för att sprida information om forskning, hålla sig uppdaterad, och även diskutera forskning.

Universitetsbiblioteken kommer att ha en fortsatt viktig roll att spela när det gäller stöd i vetenskaplig kommunikation på många olika plan, dvs. förutom det som vi nog alltid ser som självklart, nämligen att tillhandahålla tillgång till vetenskapliga publikationer av olika slag. Det är givetvis något som alla forskare (liksom andra inom högskolan) är helt beroende av. Det kan också handla om att sammanföra forskare, både fysiskt och virtuellt och över de olika disciplinerna, exempelvis genom att utveckla system för citering av artiklar.

Kompetens

Kompetens inom området vetenskaplig kommunikation behövs framförallt på forskningsbiblioteken. Här behövs en förändringsbenägenhet och flexibilitet inför förändrade arbetssätt. Bibliotekarien behöver bygga upp en förståelse för hur vetenskap produceras och hur forskarens villkor ser ut.

Juridisk kompetens inom publiceringsfrågor är av betydelse. Bibliotekarien bör kunna ge stöd i forskares publiceringsval, t.ex. beträffande hur olika tidskrifter ser på parallellpublicering.

Det bör finnas en kunskap om olika informationspraktiker inom olika discipliner/ämnesområden och lämpliga kanaler för spridning för att kunna arbeta gentemot forskare från olika ämnesområden utifrån hur deras vetenskapliga kommunikation ser ut.

En förståelse för och kunskap om teknik och vilka möjligheter den ger är viktig, liksom kunskap om format, layout, marknadsföring, journal/monograph management systems etc. för att kunna ge support i publiceringsprocessen.

Utöver detta behövs också kompetens inom bibliometri och kunskap om digitala bevarandefrågor och tillgängliggörande för att jobba med parallellpublicering och hantering av dataset.

Deltagarkultur

Samhälle

Internet och den tekniska utvecklingen har inneburit helt nya möjligheter till medskapande och deltagande i form av lärande, kreativt skapande, aktivt medborgarskap och demokrati. Massor av människor är nu själva både mediekonsumenter och producenter och skapar text, bild och musik, designar spel m.m. tillsammans med andra på nätet. Det finns en utvecklad fan-kultur som reproducerar, omtolkar och uppfinner nytt innehåll i redan givna sammanhang. Det kan handla om att skriva alternativa slut till TV-serier om vampyrer eller som i Hack4Europe, en serie hackerevent organiserade av Europeana, att utforska potentialen med öppen kulturarvsdata och skapa nya tjänster. Men det är dock långt ifrån alla som behärskar den nya tekniken, och det är än så länge väldigt få som är aktiva och genererar innehåll. De flesta följer bara med.

Enligt undersökningen *Svenskarna och Internet 2010* finns det 1,5 miljoner svenskar från 16 år och uppåt som aldrig eller sällan använder Internet och samhällets digitala tjänster. Det är framför allt äldre, men icke-användare finns även bland yngre. Den digitala klyftan i samhället beror på skillnader i ålder, utbildningsnivå och ekonomi och påverkar den digitala delaktigheten. För att kunna vara digitalt delaktig krävs kunskap om hur man använder tekniken.

Den teknologiska utvecklingen har erbjudit redskap för medskapande men kräver också ett strukturellt stöd för att inkludera alla. Samhället och den digitala kompetensen sätter gränser för vilket medskapande som är möjligt.

I en tid när så många fler producerar och publicerar information uppstår också nya former för faktagranskning, som t. ex. med Wikipedia som bygger på gemensam faktakontroll, något som kräver en allt större medvetenhet och kunskap om källkritik och granskning.

Bibliotek

Deltagarkultur har på senare tid blivit ett vanligt förekommande ord i folkbibliotekens visionsarbete. Kopplingen är uppenbar mellan denna trend och de sociala mediernas uppsving. Fler och fler bibliotekarier har upptäckt beröringspunkterna mellan den sociala webbens deltagarkultur och bibliotekens klassiska folkbildningsideal. Det finns ett ideologiskt släktskap mellan folkbildningen och den sociala webbens ethos: det fria ordet och dess demokratisering, gruppens visdom och anti-hierarkiskt tänkande är ord som förenar det gamla folkbibliotekssverige med den nya deltagarkulturen på webben.

Folkbiblioteken söker nu nya former för deltagande, både på Internet och i det fysiska rummet. Viljan till förändring är stark, särskilt bland yngre biblioteksmedarbetare, och idéerna är många. Dagens ekonomiska verklighet för biblioteken tycks dock ofta skapa en känsla av maktlöshet och klyftan är många gånger stor mellan vision och verklighet. Ett ökat deltagande från allmänheten i biblioteksarbetet kan upplevas som en förminskning av bibliotekariens roll, och därmed utmana själva professionens legitimitet. Bibliotekssverige befinner sig idag i en dragkamp mellan en ibland protektionistisk, introvert professionskamp och en mer framtidsinriktad acceptans av nya användardrivna sociala medier, dess deltagarkultur och den utmaning av professionen som den utgör.

Deltagarkultur i biblioteken ställer höga krav på flexibilitet, innovationskraft och uthållighet. Deltagarkultur är inget som kommer av sig självt utan kräver planering och styrning.

Organisationen måste tydligt visa, både inåt och utåt, att medborgarnas engagemang tas på allvar, att man har verktygen att följa upp engagemanget och att nödvändig kompetens finns på plats. Deltagarkultur måste genomsyra organisationens grundläggande ideologi och arbetssätt och ta sig uttryck i en stor öppenhet för medarbetarnas egna initiativ och entreprenörskap. Genom medarbetare som själva får och vill delta i organisationens utveckling skapas förebilder som kan leda utvecklingen mot ökad deltagarkultur gentemot medborgarna.

Biblioteken lyfts alltmer fram som en arena för konversation och bibliotekswebbar utformas som communities. Detta i kombination med bibliotekens närvaro i sociala medier ställer högre krav på kommunikativ kompetens. Bibliotekarier som vill och kan skriva texter, kommunicera och moderera samtal på nätet, som i Bokcirklar.se kommer att efterfrågas. Bibliotekarierna själva behöver finnas på digitala mötesplatser som facebook, twitter och på egna bloggar. En grundläggande förutsättning för att bibliotekarierna ska kunna bli delaktiga och få denna kompetens är emellertid att de har tillgång till den tekniska utrustning som krävs.

Det finns förväntningar på att kunna interagera med och påverka biblioteken och vi behöver hitta strukturer och metoder för hur det kan gå till. Århus bibliotek i Danmark har samlat metodexempel för olika typer och grader av brukarinflytande som kan inspirera.

Även forskningsbibliotekens roll förändras i och med webbens möjligheter till interaktivitet. Den vetenskapliga kommunikationen, och därigenom universitetsbiblioteken, påverkas eftersom möjligheterna till publicering och delning utökas när antalet arenor blir fler och medielandskapets struktur förändras.

Kompetens

Det som krävs om bibliotekarien själv ska vara en del av deltagarkulturen är kompetens om den digitala tekniken och arenorna. Bibliotekarien behöver kompetens inom kommunikation och social kompetens för att kunna delta och använda de sammanhang/tjänster som brukarna redan använder, dvs deltagarkompetens.

Det behövs kunskap om källkritik och pedagogik. Bibliotekarien behöver ha kreativ kompetens och entreprenörsegenskaper. Att ha modet som krävs för att skapa tillsammans med allmänheten. Det behövs kompetens inom marknadsföring och management.

Viktigt är också förmåga att förankra deltagandeaktiviteter i det lokala samhället och arbeta kontaktskapande, samt att ha modet att synas och höras.

Pedagogik och handledning

Samhälle

Lärandet är idag livslångt och flexibelt. Det fortgår ständigt och kan ske i många olika former, t ex på distans via internet. Nya teorier om lärande har fått genomslag. Vi ser en förskjutning i skolan från lärarstyrd undervisning till elevcentrerade arbetsätt där man i mycket högre grad självständigt förväntas söka information och arbeta med olika frågeställningar. I Sverige har det diskuterats om den förändrade lärarrollen från undervisande till handledande betytt att lärarstödet försvagats och att detta i så fall påverkat elevernas prestationer negativt. Skolverket tar till exempel upp i sin rapport *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola* att flera studier pekar på problem med att elever lämnas ensamma med att söka information eller dra slutsatser.

Deltagarkulturen påverkar också pedagogiken. Nya metoder där vi lär genom spel och eget skapande används för att utveckla de kreativa och innovativa förmågorna.

Kunskapssynen förändras successivt. Kunskap ses inte längre som något absolut och statistiskt förmedlat av en auktoritet. Kunskap skapas av flera tillsammans i processer.

Tryckt material utgör bara en del av våra informationskällor. Vi använder i allt större utsträckning Internet för att söka fakta och dela erfarenheter vilket har fått en enorm påverkan på hur informationssöknings- och lärandeprocesser formas.

Föreningen Rektorsakademien har listat ett antal kompetenser man bedömer kommer prägla framtidens arbetsliv och tar bland annat upp digital kompetens och då både informationskompetens och så kallad "nätsmarthet", det vill säga mediemedvetenhet.

Eftersom informationskällor och samarbetsverktyg i så hög grad finns på Internet leder digitala klyftor och sprickbildningar också till allvarliga kunskapsklyftor.

En ny skollag som träder i kraft sommaren 2011 kan komma att innebära att efterfrågan på kvalificerade skolbibliotekarier ökar markant. Det är viktigt att bibliotekariekåren kan tillmötesgå denna efterfrågan med relevanta pedagogiska kunskaper.

Bibliotek

Det är en stor och viktig uppgift att handleda studerande och allmänhet i deras informationssökningsprocesser. Det är bibliotekspersonalens uppgift att hjälpa till att utveckla ofärdiga frågeställningar, ge förslag på relevant material och diskutera källkritik.

Resultaten från rapporten *Textflytt och sök slump - informationssökning via skolbibliotek* (2007) visar att elever behöver både stöd och styrning för att kunna vara aktiva deltagare i skolans lärandemiljöer, som till exempel skolbiblioteket. Bibliotekarier kan medverka till att elever utvecklar sin förmåga att söka information och vara källkritisk om de är en del av lärandeprocessen.

Det är av största vikt att alla bibliotek som stödjer utbildning: t ex högskole-, gymnasie- och skolbibliotek, folkhögskolebibliotek och de folkbibliotek som har samarbeten med vuxenutbildningarna, så långt det är möjligt är en integrerad del av utbildningen. För detta krävs att samarbetsformerna med övriga pedagoger utvecklas.

För bibliotekspersonalen innebär också det att vara närvarande och stödjande i lärprocesser att rollen utvecklas mot att vara det man kan kalla ciceron eller facilitator. David Lankes talar om “participatory librarianship”. I begreppet ligger ett arbetssätt som sträcker sig långt bortom det att bemanna informationsdiskar i ett fysiskt bibliotek. “Biblioteket”, säger Lankes, “är den infrastruktur en bibliotekarie behöver för att utföra sitt arbete”. Det innebär att bibliotekarien måste vara närvarande på digitala arenor och mötesplatser där allmänhetens eller studenternas informationssökande och lärandedialoger faktiskt äger rum och inte begränsas av uppfattningen att biblioteket = ett fysiskt rum.

För att bibliotek framgångsrikt ska kunna arbeta med digital delaktighet och motverka digitala klyftor, måste man också kunna ge teknisk support. Bibliotek behöver vara datorlabb och lärcenter och utforma och pröva metoder för informellt lärande. Biblioteken behöver också erövra webben som pedagogisk arena och erbjuda läroobjekt och handledning i en virtuell miljö. Bibliotekspersonal har en viktig uppgift i att hjälpa till att höja människors medvetenhet om hur man skapar och skyddar sin identitet på webben. Eftersom sättet att tillägna sig ny kunskap förändras, behöver bibliotekspersonal använda och ha kunskap om olika undersökningssätt, lärostilar och pedagogiska metoder.

Kompetens

Bibliotekspersonal bör ha kunskap om hur stimulerande lärmiljöer utformas, både virtuellt och i fysiska lokaler och besitta pedagogiska färdigheter som möjliggör god handledning. Kunskap och medvetenhet om olika lärostilar och undervisningsmetoder är viktigt i den handledande rollen. Alla bibliotekarier bör besitta grundläggande tekniska färdigheter och kunskaper om relevant utrustning och program.

Bibliotekarier behöver i referensarbetet vara ständigt uppdaterade för att utgöra ett relevant alternativ för människor som söker väg- och handledning och behöver därför kompetensutveckling, omvärldsbevakning och tät kunskapsdelning med kollegor.

Bibliotekarier behöver en förmåga att samarbeta med andra yrkeskompetenser och att arbeta uppsökande i olika former.

Marknadsföring

Samhälle

Det gamla industrisamhället har i hög grad utvecklats till ett tjänste- och informationssamhälle. Biblioteken borde spela en viktig roll som aktörer för fri kunskap och bildning. Det är svårt att tänka sig till exempel ett universitet utan biblioteksresurser. Och det borde vara svårt att tänka sig ett kunskapssamhälle utan bibliotek som kunskapsnav. Ändå har biblioteken en marginell betydelse i medvetandet hos många politiker och medborgare. Informationssamhället innebär att informationsbruset är större än någonsin. Syns och hörs biblioteken?

Marknadsföringen av bibliotek kommer delvis att handla om att ge biblioteket ett värde och en förankring i det lokala samhället. Biblioteket kan ta på sig att knyta samman lokal historia och kultur. För många bibliotek kommer det att vara viktigt att nischa sig och att kommunicera detta på ett tydligt och lustfyllt sätt.

Bibliotek

Biblioteken har ett stort utbud av tjänster som ofta har låg kännedom hos politiker och allmänhet. Det kan handla om informationsresurser som databaser i olika ämnen, e-böcker för fri nedladdning, studiehjälp, etc.

Folkbibliotekens framtid? är en bok där en rad personer, bl a politiker och journalister, berättar om sin uppfattning om folkbibliotek. I boken uttrycks en till största delen positiv syn på bibliotek men också en viss rädsla för bibliotekens marginalisering. I många fall tydliggörs också en begränsad syn på vad bibliotek är och kan vara.

Det finns exempel på en rad marknadsföringskampanjer som drivits nationellt, regional och lokalt i Bibliotekssverige, i syfte att lyfta biblioteken i människors medvetande. Det är tydligt att biblioteken har svårt att nå ut med sina konkreta erbjudanden, men också med tanken om vilken roll biblioteken kan spela i ett samhälle där kunskap är nyckeln till framgång. Att marknadsföra biblioteken är en verksamhet som måste ske ständigt och kontinuerligt. Några exempel på förhållanden som biblioteken behöver förhålla sig till är:

Laglig fildelning har blivit ett sätt att marknadsföra en tjänst eller kulturupplevelse. Allt mer marknadsföring sker viralt, t ex genom att YouTube-filmer sprids i de sociala nätverken. Hur utnyttjar biblioteken detta?

Folkbiblioteken förutspås i diverse rapporter att syssla allt mer med arrangemang. Arrangemang är också en typ av marknadsföring av bibliotekets utbud. Behövs mer kunskap om t ex avtal?

Kontrollen över vilken information som biblioteket sprider har förändrats. Idag är det inte informatörer utan istället många av medarbetarna på biblioteken som är delaktiga i arbetet med bibliotekets kommunikation och information via sociala medier. Det gör att det ställs andra krav på arbetet med riktlinjer, policy, juridik och liknande. När fler personer deltar blir det viktigt med samstämmighet och gemensamma mål.

Kompetens

Den danska rapporten *Folkebiblioteken i vidensamfundet* (2010) listar marknadsföring som en av de nyckelkompetenser som bör finnas på framtidens bibliotek:

Markedsføring er en væsentlig ledelsesopgave, men kompetencen indgår også som et vigtigt redskab i medarbejdernes arbejde.

Eftersom sociala medier är en viktig marknadsföringsmöjlighet bör bibliotekarier ha kunskap om hur sociala medier kan användas. Även om huvudansvaret ligger på någon eller några individer, bör alla på biblioteket ha en medvetenhet om hur verksamheten kan synliggöras på webben. Bibliotekarien bör ha kunskap om juridiska aspekter, riktlinjer, presskontakter och liknande för arbetet med sociala medier.

Som en del av den fysiska, lokala marknadsföringen av biblioteket bör bibliotekarier ha en bra presentationsteknik och en vilja att vara ett ansikte utåt för sitt bibliotek.

Eftersom marknadsföring i sociala medier till stor del handlar om att kunna formulera texter som passar in i sammanhanget, behöver bibliotekarier ha kompetens i att skriva olika typer av texter.

Marknadsföring av ett biblioteks verksamhet och resurser innefattar även arrangemang för allmänhet och låntagare. Bibliotekarier behöver mer kunskap i de delar som ingår i arbete med arrangemang.

Biblioteken behöver bli bättre på att visa och marknadsföra sina tjänster. Ett led i det är kunskap i skyltning och hur saker presenteras upplevelsemässigt.

Akademikerkompetens

Samhälle

Det enda vi kan vara helt säkra på, är att vi inte vet vilka kompetenser som kommer att vara relevanta om 10 eller 20 år. Det vi också kan vara säkra på är att omvärlden kommer att förändras genom teknisk utveckling, politiska beslut, kulturförändringar, migration och många andra faktorer. Det ställer krav på arbetslivet och på arbetskraften. Kontinuerligt lärande måste byggas in som en viktig del av alla organisationer. Man pratar idag om ett livslångt lärande.

Bibliotek

Vi vet att biblioteken har en viktig roll att fylla som kontinuitetsskapare i ett samhälle som kan förändras snabbt. Biblioteken är på många sätt samhällets minne, samtidigt som de har i uppgift att bidra till både samhällets och medborgarnas utveckling. För att fungera i samklang med omvärlden måste biblioteken ha en inbyggd förmåga att hitta rätt strategier. Den kompetens som finns på biblioteken är av avgörande betydelse.

Internets genomslag och nya tekniker har för alltid förändrat bibliotek som varumärke, skriver MacKenzie (2007). En allt större uppgift har kommit att bli att underlätta för människor att delta, interagera och skapa. Det betyder förstås att även de som arbetar på bibliotek får nya roller och behov av breddad kompetens.

Kompetens

Det finns en särskild kompetens som behövs i lärande organisationer. Vi kallar den för akademikerkompetens. Den kan också kallas metakompetens eller humanistkompetens. I den danska utredningen *Folkebibliotekerna i vidensamfundet* (2010) listas tre huvudområden för denna metakompetens som behövs på bibliotek.

- **Lärande- och förändringskompetens** - Handlar dels om kompetens att tillägna sig vetande och omforma den till värdeskapande handling, dels om hur samhällets institutioner behöver förstå hur de ska återuppfinna och utveckla sig själva. Lärande- och förändringskompetens handlar om kompetensen att kompetensutveckla.
- **Relationskompetenser** - Handlar om den enskildes och organisationens kompetens att hantera många olika perspektiv och förståelser av bibliotekens uppgifter: Internt mellan medarbetare inbördes och mellan chefer och medarbetare. Och externt i relation till brukare, medborgare, andra organisationer och politiker.
- **Dialog- och meningskompetenser** - Handlar om kompetens att tillmötesgå omvärldens krav att se och skapa mening i en mångfald av värderingar och förståelser.

I den guide för nyexaminerade humaniststudenter, *Kompetensguiden*, som projekt Athena (ett samarbete mellan studentföreningar vid de större universiteten med stöd av fackförbundet DIK) har skapat, listas en rad humanistkompetenser:

- Att arbeta självständigt
- Informationshantering
- Förmedla information och samarbeta
- Kritiskt tänkande
- Kulturell förståelse

Enligt *Kompetensguiden* är humanisten särskilt väl lämpad att arbeta med komplexa frågeställningar. Humanisten har ett helhetsperspektiv som inte alla akademiker förvärvar genom sin utbildning.

Ett annat viktigt kompetensområde som behöver kombineras med akademikerkompetensen är ledarskap. Den danska rapporten hävdar betydelsen av ett personligt ledarskap, där kommunikation och att kunna leda andra, men också att kunna leda sig själv, är centralt. En australiensisk rapport, *The Bookends Scenarios* (2009), talar om ledarskap som en viktig faktor också för att underlätta samarbetet inom biblioteksväsendet, så att dess tjänster kan effektiviseras.

Ledare och chefer på biblioteken har i uppgift att se till att rätt kompetens finns på biblioteken. Stephens (2006) och Olander (2010) skriver att personliga egenskaper hos bibliotekarierna kan komma att bli allt viktigare. Den person som anställs bör ha en förmåga till förändring, kontinuerligt lärande och förmåga att arbeta tillsammans med andra i projekt och i arbetslag.

För att leva vidare och fortsätta fylla en viktig funktion i samhället behöver biblioteken metakompetens och ledarskapskompetens. Bibliotekarien behöver fortsätta att ha en hög akademisk grad i sin examen för att vara relevant.

Slutord

Professor R. David Lankes skriver i sin tegelsten *The Atlas of New Librarianship* (2011) att det ofta kan vara svårt att skilja mål från medel. Bibliotekarier är ofta så upptagna med de artefakter vi hanterar, som böcker och andra medier, att vi kan ha svårt att se den grundläggande tanken - syftet - med vår profession. Enligt Lankes är bibliotekariens uppgift att förbättra samhället, genom att underlätta skapandet av kunskap i det sammanhang där hon/han är satt att verka.

Detta betyder att bibliotekarien måste ha en egen världsbild, en uppfattning om vad hennes yrke är till för att åstadkomma. Enligt Lankes är detta överordnade syfte lärande.

Om vi bibliotekarier kan lära oss att arbeta mer strategiskt, dvs inte bara följa utvecklingen, utan också leda den, bestämma oss för vad vi vill uppnå, lära medan vi gör, våga pröva och misslyckas - då kan vi se en framtid där professionen bibliotekarie är mer central än institutionen bibliotek. Lankes menar att bibliotekarie är en titel som man skulle kunna förtjäna, inte nödvändigtvis genom en examen i B&I, utan genom genom hårt arbete för bibliotekariens uppdrag.

Lankes vision om en framtid för bibliotekarier står i bjärt kontrast mot de framtidprognoser som idag görs för bibliotekarier. Det finns en spridd uppfattning om att när människor själva söker sin information och biblioteken automatiseras, då behövs inga bibliotekarier längre. Såhär skriver Arbetsförmedlingen om behovet av bibliotekarier på 5-10 års sikt:

Behovet av bibliotekarier kommer endast att uppvisa små förändringar. Personalbehoven är begränsade inom biblioteksområdet bland annat genom en ökad grad av självbetjäning. Antalet som arbetar inom yrket kommer att minska men samtidigt ökar pensionsavgångarna.

Här uttrycks alltså ingen uppfattning om bibliotekariens roll i informationssamhället, utan snarare en bild av bibliotekarien som en profession som lånar ut böcker. Det finns inga andra än bibliotekarierna själva som kan skapa eller ändra på den där bilden av varför de finns.

Bibliotekarieryrket har funnits i tusentals år. Det är dags att vi skaffar oss en uppfattning om varför bibliotekarier behöver finnas och dessutom berättar det för andra. Ett tidigare kapitel lyfte behovet av marknadsföringskunskaper. Det är inte minst viktigt när det handlar om att marknadsföra oss själva.

När arbetsgruppen samtalade med professor Lankes under Biblioteksdagarna på Gotland, så betonade han särskilt behovet av att samordna kompetensutvecklingsinsatserna nationellt. Bara genom att sträva mot gemensamma mål kan biblioteken och bibliotekarierna nå framgång i sina uppdrag. Här ser vi en viktig roll för KB att spela framöver.

Bibliotekarie - vad är du till för? Varför inte ägna nästa APT, studiedag eller kafferast till att diskutera frågan med dina kollegor?

Bibliotekariens framtida kompetenser – sammanfattning

Under arbetet med den här rapporten återkom några frågor ständigt i gruppens samtal. Den ena frågan var betydelsen av att bibliotekarier har en förändringsbenägen syn på arbetet för att kunna hantera nya förutsättningar, det vi kallar akademikerkompetens.

Den andra frågan var om det kommer att behövas specialister snarare än generalister på biblioteken. Troligtvis kommer bibliotekets storlek och belägenhet att avgöra om man behöver specialister eller generalister. De större folkbiblioteken och högskolebiblioteken kommer förmodligen att efterfråga fler specialister. Specialist är dock inget man med självklarhet förväntas vara direkt efter utbildningen, utan det kan man bli under yrkeslivet.

Som student på BoI kan det emellertid vara en fördel att försöka inrikta sig under utbildningen, att välja kurser som bildar en röd tråd och välja uppsatsämne som kan relateras till en verksamhet. Studenter har mycket att vinna på att hitta en profil även i ett cv. Om ett specialintresse lyser igenom i en ansökan gör det att man skiljer sig från mängden.

Ingen människa kan besitta alla de kompetenser som listas i denna rapport, men kompetenserna kan komma att bli centrala i biblioteksorganisationerna i en snar framtid. I många fall är de det redan.

Det här är alltså de kompetenser som arbetsgruppen har identifierat, i sammanfattning:

Digitalisering

- Teknisk kompetens, egna färdigheter samt förmåga att samtala med teknisk personal
- Juridisk kompetens, att kunna läsa och förstå licensavtal, förstå övergripande juridiska problemställningar, samt kunna samtala med jurister
- Systemförståelse – att förstå sammanhang och hur olika delar påverkar varandra
- Metadatahantering, begripa och förstå hur metadata används i olika system och kunna relatera dessa till varandra
- Kompetens kring upphandling och förhandling

Läsning

- Stödja utvecklingen av läs- och skrivförmåga kopplat till olika typer av medieformer
- Vidga den metodologiska repertoaren
- Kompetens att möta barn och vuxna med mångspråkig bakgrund
- Kompetens att möta barn och vuxna med olika typer av läsmotstånd och funktionshinder
- Arbeta uppsökande i olika former

Vetenskaplig kommunikation (gäller framförallt forskningsbiblioteken)

- Förståelse för hur vetenskap produceras och hur forskarens villkor ser ut
- Juridisk kompetens inom publiceringsfrågor
- Kunna ge stöd i forskares publiceringsval
- Kunskap om olika informationspraktiker inom olika discipliner/ämnesområden
- Förståelse för och kunskap om teknik och vilka möjligheter den ger

- Kunskap om format, layout, marknadsföring, journal/monograph management systems
- Kompetens inom bibliometri
- Kunskap om digitala bevarandefrågor och tillgängliggörande

Deltagarkultur

- Kompetens om den digitala tekniken och arenorna
- Kompetens inom källkritik
- Kompetens i deltagande, kommunikation, social kompetens
- Pedagogisk kompetens
- Kreativ kompetens. Entreprenörsegenskaper
- Kompetens inom marknadsföring och management
- Förmåga att arbeta kontaktskapande och uppsökande
- Att ha modet att synas och höras

Pedagogik och handledning

- Kunskap om hur lärmiljöer bör utformas, både virtuellt och fysiskt
- Kunskap om utrustning och program
- Kunskap i källkritik
- Juridisk kompetens vad gäller till exempel upphovsrätt och publicering
- Kunskap om olika aspekter av bemötande
- Kunskap om olika lärstilar och undervisningsmetoder
- Kunskap om omvärldsbevakning och kunskapsdelning med kollegor
- Förmåga att samarbeta med andra yrkeskompetenser och att arbeta uppsökande

Marknadsföring

- Kunskap om hur internet och sociala medier kan användas som kommunikations- och marknadsföringsredskap
- Kunskap om juridiska aspekter, riktlinjer, presskontakter
- Presentationsteknik och en vilja att vara ett ansikte utåt för sitt bibliotek
- Kompetens i att skriva olika typer av texter
- Kunskap i de delar som ingår i arbete med arrangemang
- Kunskap i skyltning och hur saker presenteras visuellt

Akademikerkompetens

- Förändringsbenägenhet och flexibilitet inför förändrade arbetssätt
- Ledarskap
- Lärande- och förändringskompetens – kompetens att kompetensutveckla, dvs. metakompetens
- Relationskompetenser – att hantera olika perspektiv på verksamheten, dvs. metaperspektiv
- Dialog- och meningskompetenser – skapa mening i en mångfald av värderingar och förståelser

Litteraturförteckning

Alexandersson, Mikael; Limberg, Louise (2007): *Textflytt och sökslump : informationssökning via skolbibliotek*. utgiven av Myndigheten för Skolutveckling
<http://bada.hb.se/bitstream/2320/2930/2/Textflytt.pdf>

Alsbjer, Peter [2011-01-20], "Om omvärldsspaning och trender" *Peter Alsbjers blogg!*
<http://peterals.wordpress.com/2011/01/20/om-omvardsspaning-och-trender/>

Arbetsförmedlingen [2011-06-02] *Yrkeskompassen, Yrkesprognos: Bibliotekarie i Sverige*
<http://www.arbetsformedlingen.se/For-arbetssokande/Yrke-och-framtid/Yrkesinformation/Yrkeskompassen.html>

Bibliotek 2009, Kulturen i siffror 2010:4 (2010), Kulturrådet
http://www.kulturradet.se/publikationer_/Bibliotek-2009/

Brug Brugere i Biblioteket, <http://www.brugbrugere.dk/vaerktojer.html>

Centrum för lättläst [2011-04-09], *Vanliga frågor om lättläst*, <http://www.lattlast.se/om-oss/vanliga-fragor-om-lattlast>

Chudnov, Dan [2006-03-01], *Because This Is the Business We've Chosen*,
<http://onebiglibrary.net/story/because-this-is-the-business-weve-chosen>

Crawford, James [2010-10-14], *On the Future of Books*,
<http://booksearch.blogspot.com/2010/10/on-future-of-books.html>

Darnton, Robert (2009), *The Case for Books*, Public Affairs

Digidel <http://www.digidel.se>

Folkbibliotekens framtid? (2010), red. Roland Eliasson. BTJ Förlag

Fleischer, Rasmus (2009), *Det postdigitala manifestet*, Ink bokförlag

Frid, Nina (2010), *Världens utmaning eller hopplöst fall? : en lägesrapport om arbetsplatsbibliotek i Sverige år 2010*, utgiven av Regionbibliotek Stockholm
http://www.regionbiblioteket.stockholm.se/upload/_Dokument/Arbetsplatsbibliotek.pdf

Hedemark, Åse (2011), *Barn berättar : en studie av 10-åringars syn på läsning och bibliotek*. Utg av Svensk Biblioteksforening

Jenkins, Henry [2006-10-], "Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century (Part One)", *Confessions of an ACA-fan*
http://www.henryjenkins.org/2006/10/confronting_the_challenges_of.html

Kjellberg, Sara (2010), *Forskarbloggar: Vetenskaplig kommunikation och kunskapsproduktion i bloggofären*, Lunds universitet
<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=1664543&fileOid=1668824>

Lankes, R. David, Silverstein, Joanne, Nicholson, Scott and Marshall, Todd (2007), "Participatory networks: the library as conversation", *Information Research*
<http://informationr.net/ir/12-4/colis05.html>

Lankes, R. David (2011), *The Atlas of new librarianship*, The MIT Press

Levin, Viktoria m fl (2011), *I'm not a twilightfan, I'm Bella - En textanalys av fankulturen online kring Twilight*, Lunds universitet, Medie- och kommunikationsvetenskap
<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=1760898&fileOid=1769779>

Limberg, Louise (2008), "Bibliotek och lärande - en het kombination", *Bibliotekarförbundet - FaBuLaer*
<http://perspektiv.bf.dk/sitecore/content/Bibliotekarforbundet/DitFag/Faggrupperne/FaBuLaer/Artikler/BibliotekOchLarande.aspx>

Mackenzie, C. (2007). "Creating our future: Workforce planning for library 2.0 and beyond". *APLIS*, 20(3), s. 118–124.

Meadows, Donella H. (2009), *Thinking in Systems*, Earthscan

Musiksätt Sverige [2011-05-23],
<http://musiksattsverige.telia.se/information?filter=latestplaces%2Clatestplaces>

Olander, B. (2010). "Shaping the Information Professional of the Future". *Evidence Based Library & Information Practice*, 5(1), 1-5.

O'Reilly, Tim (2010) "Government as a Platform". *Open Government*, O'Reilly

Projekt Athena [2011-04-09], *Kompetensguiden* <http://projektathena.se/kompetensguiden/>

Rektorsakademien [2011-06-03], *Framtidskompetenser* <http://www.framtidskompetenser.se/>

Skolverket (2009), *Ett vidgat textbegrepp* [Kursplan för gymnasieskolan, Svenska B]
<http://www.skolverket.se/sb/d/561/a/1917>

Skolverket (2009), *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer.*
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2260>

State Library New South Wales (2009), *The Bookends Scenarios : Alternative futures for the Public Library Network in NSW in 2030*
http://www.sl.nsw.gov.au/services/public_libraries/publications/docs/bookendsscenarios.pdf

Stephens, M. (2006). "Into a new world of librarianship: Next space". *OCLC Newsletter*, 2. Retrieved from <http://www.oclc.org/nextspace/002/3.htm>.

Stockholms stadsbibliotek, virtuella enheten, "Varför börjar ett folkbibliotek producera e-böcker" [2011-06-15] *Digitala biblioteket*

<http://bloggar.biblioteket.se/digitalabiblioteket/varfor-borjar-ett-folkbibliotek-producera-e-bocker>

Styrelsen för bibliotek og medier (2010) *Folkebibliotekerna i vidensamfundet : Rapport fra Udvalget om folkebibliotekerna i vidensamfundet*

http://www.bibliotekogmedier.dk/fileadmin/publikationer/rapporter_oevrige/folkebib_i_vidensamfundet/pdf/Folkebib_i_videnssamf.pdf

Svenskarna och internet 2010, utg. av IIS http://www.iis.se/docs/SOI2010_web_v1.pdf

TIMSS and PIRLS International Study Center [2011-04-09], *About PIRLS 2011*

<http://pirls.bc.edu/pirls2011/index.html>

Watson, Richard (2010), *Future Minds: how the digital age is changing our minds, why this matters, and what we can do about it*, Nicholas Brealey Publishing

Wu, Tim (2010), *The Master Switch*, Alfred A. Knopf

Ydrefelt, Lina Z [2008-2010], *En okuvlig bibliotekarie*

<http://okuvligbibliotekarie.blogspot.com/>

Zittrain, Jonathan (2008), *The Future of the Internet and How to Stop It*, Yale University Press

Ett särskilt tack till följande personer som i samtal med arbetsgruppen har bistått med tankar och synpunkter:

Lina Ahtola, Malmö Stadsbibliotek

Lotta Alverlin, Stadsbiblioteket Göteborg

Cecilia Bengtsson, Ekerö bibliotek

Pia Borrman, Regionbibliotek Stockholm

Catarina Cederholm, Malmö Stadsbibliotek

Daniel Forsman, Chalmers bibliotek

Helena Franke, Högskolan i Borås

Jonas Gilbert, Chalmers bibliotek

Isto Huvila, Uppsala universitet

Fredrik Karlsson, Malmö Stadsbibliotek

R. David Lankes, Syracuse University, USA

Emma Lindgren, Balltorps bibliotek

Sofia Lundgren, student BoI, Högskolan i Borås

Åke Nygren, Stockholms stadsbibliotek

Nätverket för 80-talister på Västerås och Uppsala stadsbibliotek